

MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ
Fakulta sociálních studií
Katedra sociální politiky a sociální práce

SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ A POLITIKA SOCIÁLNÍ INKLUZE

SEMINÁRNÍ PRÁCE

**HROBSKÁ MARKÉTA
MINAŘÍKOVÁ IVA**

4.12.2006

SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ STARÝCH LIDÍ

1) Charakteristika základních pojmů

Sociální vyloučení

Sociální vyloučení charakterizuje proces (nebo stav), který určité jednotlivce, rodiny, případně skupiny či celá lokální společenství (komunity) omezuje v přístupu ke zdrojům, které jsou potřebné pro participaci na sociálním, ekonomickém i politickém a občanském životě společnosti. Tento proces (stav) má mnoho příčin. Patří mezi ně chudoba, nízké příjmy, diskriminace, nízká míra vzdělanosti, zdevastované životní prostředí, často také etnická příslušnost. Projevem sociálního vyloučení je například dlouhodobá nezaměstnanost, závislost na sociálních dávkách, život v prostorově vyloučených částech obcí, nízká kvalifikace, špatný zdravotní stav, rozpad rodin či ztráta sebeúcty.

V sociálním vyloučení se často ocitají lidé, kteří neznají dobře svá práva a povinnosti, jsou zadluženi, nějakým způsobem diskriminováni, mají špatné vzdělání, nejsou schopni uplatnit se na trhu práce, mají špatné rodinné zázemí, atd. Někteří jsou v této situaci proto, že zanedbali vlastní povinnosti, jiní prostě nedokázali uspět ve společnosti i přes snahu prosadit se v konkurenci. Často jde o kombinaci těchto důvodů.

Stáří

Obecná definice stáří neexistuje. Z biologického hlediska jde o nezvratnou postupnou involuci - ubývání funkčnosti orgánů. Přirozené stárnutí je určeno souborem genetického naprogramování a různých vlivů zevního a pracovního prostředí, které na člověka působí v průběhu jeho celého života. Stáří nezačíná teprve ve stáří, ale každá ontogenetická životní etapa na něm zanechá svůj "otisk". Každý je do určité míry za kvalitu svého budoucího stáří zodpovědný sám a má se na něj připravovat cca od 40 let. V praxi je však jednou z nejdůležitějších charakteristik věk.

- Kalendářní věk - matriční je dán datem narození.
- Funkční věk - skutečný - odpovídá skutečnému potenciálu člověka
- Dle WHO (Světové zdravotnické organizace) rozlišujeme:

45 – 59	střední věk
60 – 74	vyšší věk
75 – 89	pravé stáří
90 a výše	dlohověkost

Senior

Tento pojem je v zásadě dvojího druhu. Užívá se v návaznosti na národní důchodové systémy k označení osob, které jsou ve věku stanovené věkové hranice odchodu do starobního důchodu a starší, nebo podle definice OSN, která uznává ve svých materiálech věkovou hranici 65 let jako hranici stáří. Někdy se senioři ještě podle životních sil a aktivit rozdělují na seniory třetího věku (aktivní a nezávislí) a seniory čtvrtého věku (závislí). Jiným vymezením je dělení této životní etapy podle věku, a to na mladší stáří vymezené roky 65-75 let a pokročilé stáří zahrnující věk nad 75 let výše.

Seniorská populace je velmi heterogenní skupinou obyvatel. Ohroženi sociálním vyloučením jsou za určitých životních okolností starobní důchodci vyššího věku. Mezi nimi jsou zejména osamělé ženy s jediným zdrojem příjmů ve formě starobního (resp. vdovského důchodu). Ve srovnání s mladšími mají nižší důchody, malý nashromážděný majetek a navíc

často zastaralé vybavení domácnosti. Minulý režim jim nedal možnost zajistit si další zdroje příjmů mimo důchod. Vedle „starodůchodců“ se nově tvoří skupina osob odcházejících do důchodu neuváženě nebo nechtěně „předčasně“ bez zajištění dalších zdrojů příjmů na stáří. Mezi nejvíce ohrožené sociálním vyloučením patří chronicky nemocní staří lidé.

Z celkového počtu domácností důchodců mělo v roce 2002 příjmy nižší než životní minimum 1,1% domácností, jednalo se o 1,3% domácností nepracujících důchodců bez ekonomicky aktivního člena a 0,3% domácností nepracujících důchodců, ve které byl někdo zaměstnán. Podle metodologie EU (60% mediánového příjmu na spotřební jednotku) byla v roce 2002 míra ohrožení chudobou nepracujících důchodců 4%.

Mezi seniory nejvíce ohrožené sociálním vyloučením patří zejména osoby v ústavních zařízeních. V ústavních zařízeních s celoročním pobytem žije přibližně 38 tisíc seniorů.

2) Riziko sociálního vyloučení u starých osob

- neuspokojivé bydlení či ztráta bydlení
- dlouhodobá nezaměstnanost, pracovní neschopnost
- osamělost, ztráta celoživotního partnera
- trvalé deprese (sklony k sebevražedným činům)
- invalidita, nemoc
- zneužívání a týrání seniorů

Prevence rizika sociálního vyloučení

Prevence rizika sociálního vyloučení je založena na třech přístupech:

- Využití potenciálu **společnosti založené na znalostech a nových informačních technologiích** se zvláštním zřetelem na specifické potřeby osob zdravotně a tělesně postižených.
- Přijetí takových opatření, jejichž cílem je **prevence a pomoc v situaci životní krize**, která může vyústit až do situace sociálního vyloučení.
- Přijetí opatření k zachování rodinné solidarity.

3) Opatření sociální politiky zaměřená na odstraňování rizika sociálního vyloučení

ČR je stejně jako státy EU postavena před řešením problematiky stárnutí populace. Její součástí je také zabránění propadu seniorů pod hranici chudoby a sociálního vyloučení. Cílem je připravit takové pracovní podmínky, aby senioři zůstali co nejdéle aktivní na trhu práce.

Pro zabránění sociálnímu vyloučení ohrožených skupin seniorů (tj. zejména seniorů osamělých, seniorů s nízkými příjmy, seniorů se sníženou soběstačností z důvodu chronické nemoci nebo vysokého věku, seniorů se zdravotním postižením) jsou důležité zejména komplexní sociální a zdravotní služby diferencované podle potřeb a individuální situace, které jsou orientovány na zachování nezávislosti seniora, na posílení rodinných a sociálních vazeb seniorů, zachování domácího prostředí a které jsou dostupné, integrované a poskytované na komunitní úrovni.

Cílem je vytvoření takových podmínek, aby senioři extrémně ohrožení sociálním vyloučením mohli co nejdéle setrvat v přirozeném prostředí a v případě, že již nemohou setrvat ve svém přirozeném prostředí, aby mohli participovat na životě společnosti a byla chráněna jejich práva.

A. Sociální služby

Cílem služeb bývá mimo jiné:

- podporovat rozvoj nebo alespoň zachování stávající soběstačnosti uživatele, jeho návrat do vlastního domácího prostředí, obnovení nebo zachování původního životního stylu
- rozvíjet schopnosti uživatelů služeb a umožnit jim, pokud toho mohou být schopni, vést samostatný život
- snížit sociální a zdravotní rizika související se způsobem života uživatelů

Základní činnosti při poskytování sociálních služeb:

- pomoc při zvládnání běžných úkonů péče o vlastní osobu
- pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu
- poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy
- poskytnutí ubytování nebo pomoc při zajištění bydlení
- pomoc při zajištění chodu domácnosti
- výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti
- sociální poradenství
- zprostředkování kontaktu se společenským prostředím
- sociálně terapeutické činnosti
- pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí
- telefonická krizová pomoc
- nácvik dovedností pro zvládnání péče o vlastní osobu, soběstačnosti a dalších činností vedoucích k sociálnímu začlenění
- podpora vytváření a zdokonalování základních pracovních návyků a dovedností

Zařízení sociálních služeb pro seniory:

- centra denních služeb
- denní a týdenní stacionáře
- domovy pro seniory
- azylové domy
- noclehárny
- sociální poradny
- sociálně terapeutické dílny
- centra sociálně rehabilitačních služeb

Formy poskytování sociálních služeb:

- sociální služby se poskytují jako služby pobytové, ambulantní nebo terénní
- pobytovými službami se rozumí služby spojené s ubytováním v zařízeních sociálních služeb
- ambulantními službami se rozumí služby, za kterými osoba dochází nebo je doprovázena do zařízení sociálních služeb a součástí služby není ubytování
- terénními službami se rozumí služby, které jsou osobě poskytovány v jejím přirozeném sociálním prostředí

Adaptace veřejných a sociálních služeb viz Příloha 1.

Působnost při zajišťování sociálních služeb:

- obecní úřad obce s rozšířenou působností
- krajský úřad
- obec

- kraj
- ministerstvo práce a sociálních věcí

B. Dávky sociální péče pro staré občany

Jednorázové nenárokové dávky

Příspěvek na rekreaci a lázeňskou péči nepracujícím důchodcům, kteří hradí poukazy na rekreaci a lázeňskou péči z vlastních prostředků. Výše příspěvku je vázána na výši důchodu.

Příspěvek na výdaje spojené s dopravou hromadnými dopravními prostředky sociálně potřebným účastníkům rekreace a lázeňské péče, a to až do výše skutečných nákladů.

Jednorázové peněžité a věcné dávky sociálně potřebným občanům na úhradu mimořádných nutných výdajů, které nemohou uhradit ze svých běžných příjmů.

Věcné dávky sociálně potřebným občanům na jejich běžné životní potřeby, které si pro svůj zdravotní stav, věk nebo osamělost nemohou zabezpečit sami.

Příspěvek na zřízení telefonní účastnické stanice sociálně potřebným občanům, kteří jsou poživateli zvýšení důchodu pro bezmocnost, a to až do výše 1000 Kč.

Příspěvek na změnu připojení telefonní účastnické stanice sociálně potřebným občanům, kteří jsou poživateli zvýšení důchodu pro bezmocnost, a to až do výše 1000 Kč.

Opakující se nenárokové dávky

Příspěvek na společné stravování, určený k úhradě části nákladů vydávaných sociálně potřebným starým občanem na společné stravování, ve výši 12 Kč na jeden oběd, resp. v mimořádných případech zvýšený až o 15 %.

Příspěvek na zvýšené životní náklady občanů, trvale používajících ortopedické, kompenzační nebo jiné pomůcky, pokud jim vznikají v souvislosti s používáním těchto pomůcek zvýšené výdaje. Výše příspěvku činí až 200 Kč měsíčně.

Příspěvek na provoz telefonní účastnické stanice občanům starším 70 let, kteří žijí osaměle. Výši příspěvku lze stanovit až do výše plné úhrady základní měsíční sazby za používání telefonní stanice.

4) Identifikace aspektů (dimenzí) a faktorů sociálního vyloučení u starých lidí

Ekonomická

- chudoba
- vyloučení z trhu práce
- nedostatečná kvalifikace
- nedostatečný přístup k celoživotnímu vzdělávání, rekvalifikaci
- nedostatek dovedností využívat a pracovat s informačními technologiemi

- nedostatek financí → vyloučení ze spotřeby

Deprivace v základních potřebách na rozdíl od příjmové deprivace se zvyšuje s věkem: tyto osoby (důchodci) vycházejí s příjmy především patrně proto, že v zásadě rezignují na kvalitní uspokojení svých základních potřeb. U osob nad 65, žijících osamoceně, je patrna výrazná deprivace v základních potřebách (50% a více).

Institucionální

- vyloučení ze sociálního zabezpečení (nedostatek právního povědomí o možnostech sociálního zabezpečení, nedostatečný přístup k těmto možnostem)
- vyloučení v oblasti vzdělávání (nedostatečný přístup k možnostem celoživotního vzdělávání)
- vyloučení z přístupu ke zdraví a zdravotní péči (u věkově starší populaci nad 65 let jsou obecně výrazně špatné ukazatele zdravotního stavu (30-37% má špatný zdravotní stav), totéž platí u jednotlivců pod 65 let (28% chudých jednotlivců ve věku do 65 let má špatný zdravotní stav);
- vyloučení v oblasti bydlení (nedostatek financí, snížené schopnosti udržovat byt, architektonické bariéry, izolace starých lidí žijících osamoceně ve venkovských oblastech, nedostatečná doprava z místa bydliště k potřebným službám)

Politická

- omezení participace v procesu rozhodování (včetně rozhodování o oblastech vlastního života → riziko vzniku domácího násilí na seniorech)
- přístup k právním službám (nedostatečné právní povědomí starších občanů)

Sociální

- městské prostředí – ztráta sociálních vazeb
- odloučení od rodinných příslušníků (z důvodu jejich zaměstnání)
- sociální izolace z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu (pobyt v ústavním zařízení), duševního onemocnění apod.
- nedostatečný přístup k sociálním službám
- nedostatečný přístup k volnočasovým aktivitám
- nedostatek možností sdílet společné hodnoty

Faktory sociálního vyloučení:

- ekonomické
- sociální
- kulturní
- subjektivní
- sebedestruktivní chování
- prostorové faktory
- individuální (nemoc, chybějící vzdělání nebo kvalifikace, ztráta sebevědomí či sebeúcty, ...)

Schopnost participace jedince na společenském životě, respektive rozsah, v němž je schopen vzdorovat mechanismům sociálního vyloučení je ovlivňována:

- jeho osobními charakteristikami (zejména jde o vzdělání a zdravotní stav)
- událostmi v jeho osobním životě (ztráta zaměstnání, rozvod, úmrtí partnera apod.)
- sociálními, občanskými a politickými institucemi (diskriminace, sociální stát, zákonodárství apod.)
- charakteristikami území, v němž žije (životní prostředí, lokální trh práce, dopravní dostupnost, kvalita veřejných služeb apod.).

5) Přístupy k začleňování starých lidí

Česká republika

Usnadnění účasti na zaměstnání

Vláda se zavázala snížit nezaměstnanost a schválila Postupy a cíle ke snížení nezaměstnanosti v průběhu jejího funkčního období, které byly připraveny s respektem k principům Evropské strategie zaměstnanosti a jsou výchozí základnou pro Národní akční plán zaměstnanosti na léta 2004-2006. Zákon o zaměstnanosti zakazuje diskriminaci při uplatňování práva na zaměstnání, definuje přímou i nepřímou diskriminaci, způsob dokazování a finanční postihy.

Úřad práce ve spolupráci s uchazečem vypracuje Individuální akční plán, který směřuje ke zvýšení možnosti uplatnění uchazeče o zaměstnání na trhu práce.

Pro podporu zaměstnanosti věkově starších občanů (55-64 let) je realizována řada opatření. V rámci pokračování reformy systému základního důchodového pojištění byly s účinností od 1.1.2004 schváleny změny, které by měly motivovat k vyššímu pracovnímu zapojení starších osob prostřednictvím zvýšení důchodového věku na 63 let u mužů a bezdětných žen a zrušení možnosti přiznávat dočasně krácený starobní důchod. Zpracován byl Národní program přípravy na stárnutí na období let 2003-2007, který obsahuje opatření, jejichž cílem je veřejná podpora setrvání v zaměstnání a vytváření podmínek pro zvýšení zaměstnanosti starších pracovníků. V návaznosti na tento program bude připraven Program pro stárnoucí pracovníky, který zahrne legislativní změny a propagační kampaň s cílem ovlivnit veřejnost a zaměstnavatele pro zachování zaměstnanosti starších občanů a zdůraznění kladů jejich zaměstnávání. Dále jsou připravována opatření k doplnění a rozšíření jejich dovedností a znalostí potřebných k udržení zaměstnání, zejména v oblasti počítačové gramotnosti a rekvalifikace.

Usnadnění přístupu ke zdrojům, právům, zboží a službám pro všechny

Rovný přístup k sociálním službám

Základním nástrojem, který má zajistit rovný přístup osob k sociálním službám jsou národní Standardy kvality sociálních služeb. Účelem standardů kvality je poskytnout všem zainteresovaným subjektům v oblasti sociálních služeb vhodný nástroj, který umožní formovat poskytování služeb tak, aby byla chráněna lidská důstojnost uživatele sociálních služeb a podporováno jeho sociální začlenění.

Dále budou podporovány takové sociální služby, směřující k setrvání (návratu) uživatele v jeho přirozeném prostředí. Transformace velkých residenčních zařízení v jiné typy sociálních služeb bude také podporována prostřednictvím dotačního řízení MPSV.

Rovný přístup k poskytování zdravotní péče

Česká republika se přihlásila k programu WHO Zdraví pro všechny v 21. století a rozpracovala ho jako národní dokument Dlouhodobý program zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva České republiky – Zdraví pro všechny v 21. století. Součástí programu jsou i opatření na snížení zdravotních rozdílů mezi socioekonomickými skupinami a zlepšení úrovně deprivovaných populačních skupin (cíl 2), podpora zdravého stárnutí (cíl 5), vytvoření integrovaného zdravotnického sektoru (cíl 15), podpora rozvoje a hodnocení kvality poskytovaných služeb (cíl 16). Pro podporu důstojného stárnutí přijala vláda ČR v roce 2002 Národní program přípravy na stárnutí na období let 2003 – 2007. Program specifikuje cíle a opatření k jejich naplňování i v oblasti zdravotní péče a v oblasti zdravého životního stylu a kvality života. Opatření jsou zaměřena na podporu kvality, flexibilních a integrovaných služeb (zdravotních a sociálních) v rámci komunity, rozvoj rehabilitace a integrované domácí péče; zlepšování pracovního a životního prostředí; a dále na zvyšování informovanosti občanů v oblasti ochrany zdraví a prevence; na vzdělávací a poradenskou činnost; podporu výzkumných projektů v této oblasti atd. V návaznosti na tento plán byl pro rok 2004 vyhlášen dotační program MZČR Zdravé stárnutí pro rok 2004. Program je určen na podporu měst, obcí a nestátních neziskových organizací, které se zabývají péčí o seniory a občany postižené chorobami spojenými s vyšším věkem.

Hlavní pomoc

Opatření na podporu prodloužení účasti seniorů na trhu práce.

Národní program přípravy na stárnutí na období let 2003-2007.

Základních principy Národního programu přípravy na stárnutí populace v ČR

I. Etické principy

K hlavním etickým principům patří respekt k jedinečnosti člověka při současném uznání vzájemné rovnosti lidí, respekt k důstojnosti osobnosti seniora, respekt k jeho nezávislosti, k právu na sebeurčení, k právu na soukromí a k právu na vlastní volbu. Vzhledem ke stárnutí populace a zvýšenému počtu seniorů ve společnosti je nutné vytvořit podmínky pro rovnoprávný a aktivní život seniorů, soustavně se zabývat problematikou stárnutí a problematikou seniorů ve všech aspektech jejich života a rozvíjet mezigenerační vztahy a solidaritu, prosazovat toleranci a porozumění.

K zabezpečení tohoto principu je třeba rozpracovat následující doporučení:

- zaměřit se na odstraňování příčin nepřijatelného omezování základních práv a svobod z důvodu věku
- potírat diskriminaci a sociální vyloučení seniorů
- posilovat mezigenerační solidaritu a rovnost mezi generacemi s cílem zajištění nezávislosti, sebeurčení a důstojného života seniorů
- uznávat přínos seniorů rodině a společnosti
- přijímat opatření, která by vyloučila možnost týrání a zneužívání seniorů
- podporovat postoje úcty a porozumění pro staré občany u mladé a střední generace
- prohlubovat ve vědomí občanů pocit solidarity s potřebami seniorů vysokého věku
- odstraňovat společenské i fyzické bariéry a bránit vyloučení seniorů z veřejného života
- podporovat aktivní stárnutí, rozvíjet projekty zaměřené na aktivní stárnutí a stáří

II. Přirozené sociální prostředí

Je nezbytné klást důraz na zachování přirozeného sociálního prostředí vlastního domova jako předpokladu pro udržení, případně i rozvoj společenského postavení seniorů.

V rámci vytvoření společnosti pro každý věk je třeba seznamovat mladou a střední generaci s problematikou stáří a připravovat ji na proces vlastního stárnutí. Rodina jako základní článek společnosti vytváří bezpečný prostor pro život seniorů, pomáhá seniorům udržet si nezávislost, samostatnost, je prostorem mezigenerační solidarity a brání jejich sociální izolaci. Společnost by měla pečujícím rodinám poskytovat podporu a pomoc a vyjadřovat respekt k jejich péči.

K zabezpečení tohoto principu je třeba rozpracovat následující doporučení:

- posilovat úlohu jedince, rodiny, komunity v procesu stárnutí a přípravy na stáří
- zaručit seniorům vhodnou podporu a právo rozhodovat o podmínkách jejich života, respektujícíce přitom jejich soukromí a důstojnost
- umožnit, aby si senioři svobodně zvolili způsob života a vedli, jak dlouho chtějí a mohou, nezávislý život v jim známém prostředí
- podporovat péči o seniory v jejich přirozeném sociálním prostředí
- podporovat péči o seniory v rodině
- podporovat činnost organizací zaměřených na poradenství a pomoc seniorům a pečujícím rodinám
- motivovat rodiny, aby podporovaly a vytvářely prostor pro aktivní život svých seniorů
- podporovat vznik široké nabídky sociálních a zdravotních služeb zajišťovaných přímo v domácnostech seniorů

III. Pracovní aktivity

Rovnost příležitostí na trhu práce a co nejširší podpora zaměstnávání seniorů je prostředkem jejich aktivizace a plného zapojení do společnosti, ovlivňuje prodloužení aktivní fáze jejich života a pro společnost představuje cenné pracovní a ekonomické rezervy.

K zabezpečení tohoto principu je třeba rozpracovat následující doporučení:

- umožňovat další zaměstnání pracovníkům, kteří splňují podmínky k odchodu do důchodu a mají zájem dále pracovat a vytvářet na pracovištích vhodné pracovní podmínky pro jejich uplatnění s ohledem na jejich zdravotní stav
- vyloučit diskriminaci seniorů při přijímání do pracovního poměru nebo setrvání v něm z důvodu věku
- popularizovat a podporovat dobrovolnou práci seniorů na místech, kde lze uplatnit jejich zkušenosti
- rozvíjet opatření na udržování pracovní schopnosti seniorů, motivovat setrvávání seniorů v pracovním životě
- zabezpečit efektivní řízení lidských zdrojů
- rozvíjet péči o stárnoucí pracovníky a seniory-bývalé pracovníky

IV. Hmotné zabezpečení

K zajištění plnohodnotného života ve stáří je nezbytné i přiměřené hmotné zabezpečení jako předpoklad ekonomické nezávislosti seniorů. Hmotné zabezpečení ve stáří je důsledkem celoživotní aktivity každého jedince a jeho odpovědného přístupu k přípravě na stáří. Současně je třeba mezigenerační solidarity společnosti v těch případech, kdy senioři nejsou schopni si dostatečné hmotné zabezpečení zajistit.

K zabezpečení tohoto principu je nutno rozpracovat následující doporučení:

- podporovat vědomí vlastní odpovědnosti za přípravu na stáří, která je souvislým celoživotním procesem
- informovat občany produktivního a předdůchodového věku o podmínkách nároku na starobní důchod
- posílit význam penzijního připojištění, životního pojištění a jiných forem vytváření finančních rezerv na stáří

- poskytovat potřebným seniorům peněžité dávky, služby a věcnou pomoc v systému sociálního zabezpečení
- hledat nové formy postupného odchodu do důchodu
- připravit adekvátní opatření, reagující na stárnutí populace v oblasti sociálního zabezpečení

V. Zdravý životní styl, kvalita života

Zdravý životní styl je součástí odpovědné přípravy na stáří. Je podmínkou zajištění aktivního a důstojného stárnutí a vysoké kvality života seniorů. Proto je potřeba podporovat a rozvíjet opatření a postupy, které by prostřednictvím podpory zdravého stárnutí omezovaly růst počtu závislých seniorů.

K zabezpečení tohoto principu je nutno rozpracovat následující doporučení:

- vyzývat občany v produktivním věku k zdravému životnímu stylu
- seznamovat střední generaci a seniory se zásadami aktivního stárnutí
- předcházet nepříznivým důsledkům nemoci, stáří a předčasného stárnutí, a to aktivizací, sociální integrací a vytvářením rovných příležitostí s cílem zvýšení kvality života ve stáří
- vést cíleně primární i sekundární prevenci ve vztahu k životnímu prostředí a kvalitě života seniorů
- předcházet úrazovosti seniorů odstraňováním bariér jak na veřejnosti (stavby, doprava), tak v domácnostech seniorů
- vytvářet předpoklady pro udržení fyzických a psychických schopností seniorů rozšiřováním možností rekondice, rehabilitace a sociální integrace a věnovat v tomto ohledu zvýšenou pozornost seniorům- účastníkům boje za osvobození, vojenským veteránům a pozůstalým vdovám a vdovcům
- zlepšovat stav životního prostředí, které ovlivňuje kvalitu života
- podporovat opatření a programy ke zlepšení zdravotního stavu obyvatelstva a tím i k zvýšení kvality jejich života ve stáří
- v oblasti ochrany spotřebitele-seniora zaměřit pozornost na vyloučení zaměnitelnosti různých druhů výrobků

VI. Zdravotní péče

Péče o zdraví seniorů má pro společnost vzrůstající důležitost nejen v rovině etické, ale také v souvislosti s ekonomickou situací společnosti a potřebou aktivního zapojení seniorů. Nárůst počtu seniorů, kteří potřebují a budou potřebovat zdravotní péči, povede k rostoucím požadavkům na systémy zdravotní péče. Proto je třeba tyto systémy rozvíjet tak, aby se dokázaly vyrovnat s novou situací. Zdravotní péče o seniory by měla přesáhnout samotnou léčbu nemoci a měla by zahrnovat i péči o jejich duševní a sociální pohodu. Péče zaměřená na zmírnění zdravotního postižení, na rehabilitaci zbylých schopností, zmírnění bolesti a udržení jasné mysli je stejně důležitá jako léčení nemoci.

K zabezpečení tohoto principu je třeba rozpracovat následující doporučení:

- dodržovat zásadu rovného přístupu ke zdravotní péči
- zvyšovat informovanost občanů v oblasti péče o zdraví, rozšiřovat osvětové programy zaměřené na předcházení nepříznivým důsledkům nemocí, dodržování vhodné životosprávy a zásad racionální výživy
- zdůrazňovat spoluodpovědnost každého jedince za svůj zdravotní stav
- podporovat gerontologický výzkum se zaměřením na účinnou prevenci předčasného stárnutí a léčbu nejčastějších chorob
- posílit roli rehabilitace
- umožnit přístup ke kvalitním kompenzačním pomůckám

- podporovat opatření související s primární a sekundární prevencí
- podporovat oblast primární integrované komunitní péče jako nástroje zlepšení zdravotního stavu seniorů a kvality poskytované zdravotní péče
- podporovat rozvoj všech typů hospicové péče, která umožní seniorům důstojné prožití závěrečné fáze jejich života
- systematicky rozvíjet znalosti zdravotnického personálu o specifických potřebách seniorů, zachovávat jejich důstojnost, respektovat právo na informace o jejich zdravotním stavu a právo na vlastní rozhodování
- podporovat rozšiřování služeb domácí zdravotní péče

VII. Komplexní sociální služby

Nárůst počtu seniorů a rostoucí potřeba sociální péče a služeb musí vést k rozvoji sociálních systémů tak, aby reflektovaly různost sociální situace seniorů a efektivně bojovaly s rizikem sociálního vyloučení a závislosti. Pro seniory je třeba zajistit takový systém sociálních služeb, který jim umožní setrvat v přirozeném domácím prostředí co možná nejdéle, podpoří udržení jejich soběstačnosti a aktivity, zajistí prožití této fáze života důstojně a současně pomůže rodinám, které o seniory pečují. Péči o seniory je třeba chápat jako nabídku komplexních služeb, které se dotýkají všech sfér jejich života.

K zabezpečení tohoto principu je třeba rozpracovat následující doporučení:

- koordinovat zdravotní a sociální služby- propojit informační sítě, zajišťovat návaznost na doplňkové služby a vyřešit jejich financování
- zaměřit pozornost sociálních pracovníků a všech subjektů poskytujících sociální služby na vyhledávání seniorů, kteří se nacházejí v nepříznivé zdravotní a sociální situaci, na zvlášť ohrožené skupiny seniorů (osamělé, vysokého věku, závislé na pomoci druhé osoby, ohrožené týráním nebo zneužíváním)
- poskytovat kvalitní poradenství seniorům o službách sociální péče, které by odpovídaly jejich individuálním potřebám
- při poskytování péče a služeb seniorům respektovat jejich osobní důstojnost
- posilovat u seniorů vědomí vlastní hodnoty, zakomponovat aktivizaci seniorů do všech sfér sociálních služeb a sociální péče
- pravidelně projednávat na úrovni krajů, měst a obcím rozborů sociální situace a potřeb seniorů a stavu péče o ně
- posílit dostupnost péče o seniory na venkově
- přednostně uspokojovat požadavky seniorů- účastníků protifašistického odboje, protikomunistického odporu a seniorů- vojenské veterány, na terénní a residenční sociální služby

VIII. Společenské aktivity

Co nejširší účast seniorů na společenském životě je nezbytnou podmínkou rozvoje společnosti, jejich zdravých postojů ke stárnutí a vzájemnému respektu generací. Senioři by měli mít možnost aktivně ovlivňovat politický a společenský vývoj, formulovat své potřeby a požadavky, rozhodovat o nich a podílet se na jejich realizaci. Vytvoření iniciativy, poskytnutí příležitostí a posílení postavení seniorů přispěje k naplnění a zlepšení kvality života seniorů.

K zabezpečení tohoto principu je třeba rozpracovat následující doporučení:

- získávat seniory k účasti v politických a společenských orgánech krajů, měst a obcí, v zájmových organizacích v místě bydliště, na pracovištích a v klubech seniorů
- umožnit seniorům účast na kulturním a společenském životě, poskytovat jim za tím účelem slevy v hromadné dopravě, případně speciální dopravu, slevy na vstupném na kulturní akce

- podporovat vznik a činnost rad a klubů seniorů, které by se zabývaly problematikou seniorů na úrovni krajů, měst a obcí
- motivovat seniory k dobrovolnické činnosti
- podporovat seniory, aby si zachovali své společenské styky a zájmy, aby se podíleli hodnotně na životě společnosti a aby mohli přiměřeně uspokojovat své životní potřeby a vyrovnat se s životními podmínkami, které přináší stárnutí

IX. Vzdělávání

Je třeba, aby společnost vytvářela prostředí a programy, umožňující seniorům vyrovnat se s novými poznatky a informačními technologiemi, které povedou k rozvíjení jejich tvůrčích schopností, přispějí k zvládnutí nároků moderní společnosti a pomohou naplnit jejich zájmy a potřeby. Stejně důležité a potřebné je rozvíjení oblastí vzdělávání všech věkových kategorií v přípravě na stárnutí a stáří se zaměřením na utváření dobrých vztahů, seznamování se s potřebami a problémy seniorů a vytváření postojů úcty a porozumění pro seniory, zejména pak vzdělávání mladé generace ve vztahu ke stáří a seniorům.

K zabezpečení tohoto principu je třeba rozpracovat následující doporučení:

- předcházet vyčlenění seniorů z trhu práce a sociálnímu vyčlenění nabídkou vhodných vzdělávacích programů
- udržet a zvýšit zaměstnanost seniorů a jejich flexibilitu investicemi do vzdělání
- zřizovat University III. věku při jednotlivých VŠ a spolupracovat s jejich pořadatelem při tvorbě nabídky kurzů dle zaměření jednotlivých VŠ
- využívat znalostí seniorů a nabízet jim zapojení do vzdělávacích aktivit v roli lektorů
- rozšířit vzdělávání a informovanost všech věkových kategorií v přípravě na stárnutí a stáří jako předpokladu k utváření dobrých mezigeneračních vztahů, pochopení stáří a zajištění vlastní přípravy na stáří

X. Bydlení seniorů

Společnost by měla vytvářet podmínky pro důstojné a přiměřené bydlení seniorů, jehož výsledkem nebude segregace starých lidí do objektů a zařízení odloučených od rodin a ostatní společnosti, zlepšovat podmínky bydlení seniorů s důrazem na jeho individuální charakter a chápat je jako prevenci a oddálení závislosti.

K zabezpečení tohoto principu je třeba rozpracovat následující doporučení:

- vytvářet takové podmínky pro bydlení seniorů, které budou zajišťovat zachování důstojnosti, respektování soukromí, pocit bezpečí a takový rozsah sociálních služeb, který oddálí vznik závislosti seniorů a umožní jim setrvat v přirozeném prostředí konce života
- při nové výstavbě a rekonstrukcích prosazovat taková řešení bytů, veřejných budov, komunikací i veřejných prostranství, která budou vyhovovat fyzickým schopnostem seniorů (odstraňováním bariér, předcházení úrazovosti seniorů a tím vyrovnání jejich příležitostí)
- při poskytování finanční podpory na výstavbu bytů klást důraz na zvýšení nabídky bytů vhodných pro seniory a na zřizování objektů přiměřené velikosti a umístění v rámci místní zástavby a komunity tak, aby byla zajištěna integrace s ostatními obyvateli obce
- domovy pro seniory, pensiony pro seniory, domy s pečovatelskou službou a ústavy sociální péče projektovat jako centra polyvalentních služeb pro seniory s možností bydlení až do konce života a vytvářet v nich příznivé podmínky pro další život seniorů

Irsko

Mezi hlavní cíle irské sociální politiky patří: předejít samotě a izolaci starých lidí, zaopatřit je dostačujícími příjmy, podporovat jejich bydlení a zajistit jim, aby měli přístup ke službám a umožnit tak jejich plnou participaci na životě společnosti.

Přístupy k začleňování starých lidí konkrétně vyjadřují následující návrhy:

- zajistit rozvoj služeb pro seniory, umožnit jim přístup k jejich využívání; zároveň provádět výzkumná šetření k zjištění nynějších, ale i budoucích potřeb populace starých lidí a výsledky pak využít při sestavování jak lokálních, tak centrálních opatření sociální politiky
- pokračovat v postupném navyšování příspěvku osobě pečující o seniora (Qualified Adult Allowance), aby byl roven hladině důchodu (Contributory Old Age Pension), a byla předáván rovnou do rukou pečující osobě
- zvyšovat příspěvky pro osoby žijící osamoceně a seniory nad 80 let v přímé úměře s rostoucí inflací
- zhodnotit, zda příspěvky určené starým lidem odpovídají jejich skutečným potřebám
- začlenit do komunitního plánování systém služeb pro seniory
- rozšířit a zpřístupnit dopravní služby (soukromé i státní) starým občanům
- rozvíjet databázi příkladů dobré praxe, která by napomáhala organizacím pracujícím se starými občany

Švédsko

- reforma důchodového systému
- cílem v oblasti zdravotnictví je zajištění dobrého zdraví a zdravotní péče všem za stejných podmínek
- kladen důraz na etické principy při poskytování péče, základem jsou tyto 3 hlavní priority: princip zachování lidské důstojnosti, princip solidarity a princip efektivity vynaložených nákladů
- Národní akční plán pro rozvoj zdravotní a léčebné péče (hlavním cílem je zajistit přístup ke zdravotním službám všem osobám, zároveň je zdůrazňován přístup ke člověku – ke každému se chovat s respektem a úctou)
- zajistit příznivé podmínky k přístupu ke zdravotním službám pro nejvíce zranitelné skupiny obyvatel
- výzkumy ukazují, že ženy a muži mají rozdílné potřeby ve zdravotní péči i léčbě, zahájeno bylo sledování, analýza a vyhodnocování generových rozdílů v oblasti zdravotní péče
- k dobrému zdraví je však zapotřebí také příznivých sociálních podmínek (např. participace a ovlivňování života společnosti, ekonomická a sociální ochrana, zlepšení pracovních podmínek, zdravé a bezpečné prostředí (včetně produktů), větší podpora zdravotních služeb, zvyšování fyzické aktivity aj.)
- věnovat pozornost důležitosti fyzické aktivity ve stáří
- dále rozvíjet systém služeb pro seniory, jejich kvalitu i přístup k nim; zde patří zejména podpora sociální soudržnosti, zajištění potřeb v domácí péči, udržovat a rozvíjet schopnosti a dovednosti seniora, zlepšovat pracovní podmínky, péče o nemocné s demencí, zajistit právní jistoty, péče o rodinné příslušníky pečující o seniora

Kypr

- rizikovou skupinou, co se týče chudoby, jsou starší ženy žijící na venkově
 - zranitelní jsou také senioři žijící osamocně
 - prioritou je usnadnění přístupu či setrvání seniorů na trhu práce
- Plán samostatné výdělečné činnosti (podnikání) pro seniory (The Self-employment Scheme for Older Persons)
- zvyšuje participaci starších lidí na trhu práce a zároveň umožňuje vrátit se zpět do aktivního zaměstnání
 - zdůrazňuje, že odchod do důchodu nemusí být cestou bez možného návratu a že člověk si svým vlastním přičiněním může nadále zlepšovat své „self-being“
 - program pomáhá osobám nad 63 let, aby zůstali aktivní a zdraví tím, že jim umožňuje reaktivaci a participaci na životě společnosti
 - příspěvek je vyplácen po dobu 5-ti let, po jejich uplynutí může osoba o něj znovu požádat, přednost však mají „prvožadatelé“
 - finance z příspěvku jsou určeny k zakoupení vybavení nebo materiálů určených k provozování jedné či více podnikatelských aktivit, anebo k uhrazení nákladů např. při publikační činnosti, zemědělství, zahradnictví, krejčovství, produkce kyperských lahůdek apod.

Polsko

- cílem je dosáhnout toho, aby v budoucnu měly ženy stejnou výši penze jako muži, a to tím způsobem, že se prodlouží doba jejich pracovního života; nyní ji mají o 40%-50% nižší, protože odcházejí dříve do důchodu (kratší doba v zaměstnání + delší doba pobírání penze)
- dalším krokem je tvorba možností jak skloubit dohromady práci a pobírání penze
- reforma důchodového systému zahrnuje odchod do předčasného důchodu, a to těm osobám, které nebudou schopny vykonávat své zaměstnání až do věku, kdy mají nárok na penzi; mezi tyto osoby patří horníci, piloti, strojvedoucí, rybáři
- podpora individuálního penzijního spoření
- rozvinutí lokálních služeb pro seniory, včetně rozvoje jednotlivých forem služeb zajišťujících péči o staré občany

Příloha 1

ADAPTACE VEŘEJNÝCH A SOCIÁLNÍCH SLUŽEB

10 základních principů pro „začleňující“ služby a opatření (inclusive services and policie)

– „začleňující“ služby jsou služby, které co nejvíce přispívají k začlenění lidí do života společnosti):

- **subsidiarita** – opatření a služby jsou více „začleňující“, jsou – li vytvářeny a poskytovány co nejbližší lidem
- **holistický přístup** – opatření by měla být vytvářena a služby poskytovány tak, aby odpovídaly potřebám lidí, a to na jednom místě a integrovaným způsobem
- **transparentnost a zodpovědnost** – garance průhlednosti rozhodovacích mechanismů při rozhodování o opatřeních a poskytovaných službách
- **vstřícnost** – služby jsou více „začleňující“ jsou-li co nejvíce dostupné, flexibilní a odpovídají-li co nejvíce potřebám uživatelů
- **účinnost** – „začleňující“ služby jsou poskytovány rychle a v závislosti na potřebách lidí, s důrazem na včasnou intervenci a rovněž s ohledem na poměr mezi efektivností a náklady
- **solidarita a spolupráce** – „začleňující“ opatření a služby jsou rozvíjeny takovým způsobem, aby zvyšovaly solidaritu a soudržnost společnosti a podporovaly spolupráci mezi zúčastněnými stranami
- **lidská důstojnost a práva** – „začleňující“ opatření a služby respektují základní lidská práva včetně práva na lidskou důstojnost s důrazem na rovnost a odmítnutí diskriminace
- **participace** – „začleňující“ opatření a služby jsou navrhovány, poskytovány a monitorovány za účasti těch, kteří jsou sociálně vyloučeni
- **soběstačnost a osobní rozvoj** – cílem „začleňujících“ služeb je snížení závislosti a posílení soběstačnosti a autonomie a poskytnutí příležitostí k osobnímu růstu těch, kteří jsou sociálně vyloučeni
- **průběžné zlepšování a udržitelnost** – opatření a služby mohou být více „začleňující“ a začlenění může být vždy trvalejší pokud jsou pravidelně monitorovány výsledky přijatých opatření

Seznam použitých zdrojů

- **Kotýnková, M., Laňka, Š.** *Národní akční plány boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení členských zemí Evropské unie.* VÚPSV Praha 2002.
- **Mareš, P.** *Faktory sociálního vyloučení.* VÚPSV Praha, výzkumné centrum Brno 2006
- **Navrátil, P. et al.** *Romové v české společnosti. Jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky.* Praha, Portál, 2003.
- **Sirovátka, T. et al.** *Příjmová chudoba, materiální deprivace a sociální vyloučení v České republice a srovnání se zeměmi EU (výzkumná zpráva z projektu Monitorování chudoby).* Praha, VÚPSV - výzkumné centrum Brno 2005
- Národní akční plán sociálního začleňování na léta 2004-2006. MPSV ČR 2004
- http://ec.europa.eu/employment_social/soc-prot/soc-incl/nap_incl_2004_cy_en.pdf
- http://ec.europa.eu/employment_social/soc-prot/soc-incl/nap_incl_pl_2004_en.pdf
- http://ec.europa.eu/employment_social/news/2001/jun/nap_incl_0305_ie_en.pdf
- http://ec.europa.eu/employment_social/news/2001/jun/nap_incl_0305_sv_en.pdf
- <http://socialnirevue.cz/media/docs/zakon-o-socialnich-sluzbach.pdf>
- <http://www.clovekvtisni.cz/pinF2006/index2.php?parent=1198&sid=113&id=217>
- <http://www.mpsv.cz/cs/1058>, www.mpsv.cz/cs/1057
- http://www.tesin.cz/ostatnik/komunitni.htm#_toc93370520
- <http://www.varianty.cz/notions.php?id=35>>.